

ACC. NR M. 12868:1-4

Landskap: Västergötland Upptecknare: Siv. Winelius
Härad: Vartofta Berättare: Karl Jonsson
Socken: Baltak Berättarens yrke: f.d. lantbrukare
Uppteckningsår: 1953 Född år 1866 i Madäng

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf 72

L.U.F. 72

Växter i hushåll, läkekonst och magi.

(s. 1-4)

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 12868: /.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Växter i hushåll, läkekonst och magi.

1

Hushåll.

Min far, som var född 1833, berättade att hans far, som var mjölnare i Madäng, under nödåren på 1840-talet, blandade ut mjölet med barkmjöl eller benmjöl. Barkbrödet gick någorlunda bra att äta, värre var det med benmjölsbrödet, för det smakade så härsket. - Jag har inte hört att morotssaft har använts som sötningsmedel här, men väl till färgning av smör. - Som kaffeersättning har i dessa trakter använts cikoria, ekollon, maskrosrötter, vete och råg. Cikorian odlade man själv eller köpte utländsk sådan i små buntar i handelsboden. Den skulle vara ljus och glatt i brottet, annars var den förfalskad. - Tobak drygade man ut med torkade körsbärsblad. - Svamp har vi aldrig ätit här, vi tycker den luktar illa och är oaptitlig.

Pojkar brukade förr ofta göra björksaft. Man skar då om våren av en björkgren och satte en flaska under, eller också borrhade man ett hål i en björkstam, som inte hade för många grenar och satte in en "halm-pipa" (halmstrå). På ett dygn kunde man så få flera liter. Saften sockrades och fick jäsa några dagar. Smaken var fadd och besk om man drack den direkt och man fick lägga i ett par matskedar socker till en flaska.

Mejram, timjan och vitlök förekom vanligen i kålgården. - Humle-

gårdar fanns allmänt. - Kummin plockades på åkerrenar och användes i ill
bröd, ost och brännvin. Johannesört hade man likaså i brännvin för
smakens skull. Dekokt på Johannesört var bra mot blåskatarr. Då man
skar av slättergubbe och lade den i brännvin, användes detta bara vid
sårbehandling. Brännvin på malört drack man mot magont och illamående,
liksom avkok på kamomill. -

Om man lägger malört i fickorna går det ej mal i kläderna. -

Som Tyg och garn färgades bl.a. i avkok på björklöv och enkvistar. Det
gav rödgul färg. Fäste man ett band runt garnhärvan fick man det randigt.
Stenmossa färgade brunt. Som "beta" använde man alun.

I trädgården odlade man som prydnadsväxter dalior, "ringlablommor"
(ringblommor), "munkaluvor" (stormhatt), vallmor, törnrosor, finger-
borgsblomma, lavendel, åbrodd, salvia, akleja, kärleksblomster och
"gubbakärlek". - Vildblommor plockade man vanligen och satte in, men
trädgårdsblommor ansågs finast. - I min barndom var det inte vanligt
att uppvakta med blommor på högtidsdagar, men vid sekelskiftet började
detta bruk bli allmännare.

Läkekonst och magi.

Det gula mjölet på "kalvareva" (Mattlummer) användes till barn-
puder. - "Läkebla" (Plantago major) lade man på sår. För att stilla
blödning användes röken av röksvamp. - Mot astma ansågs det bra att

röka torkade hästhovsblad i pipa. De plockades om sommaren, då de var stora. - Om man tar humleblom i en påse och lägger under huvudkudden, sover man gott.

(Omkring 1920 då jag en dag gick ut på ett av Kvarnagårdens gården i Madäng, såg jag på en flat håll där ett par bruna, nya damhandskar lig-gande i kors. Under dem fanns en liten tygpåse, som innehöll ett tio-tal kryddor, med två av varje sort.)

Någon klok gubbe har mig veterligen inte funnits här, men fru Emmerence von Zweigbergk (1835-1920) på Bälteberga var känd för att hjälpa sjuka och ordinerade växtmediciner.

Komplement.

Var det mycket rönnbär, blev det en sträng vinter.

När björklöven var som musöron, var det tid att så.

Till slagruta använde vi björk.

Vi brukade gnida bikuporna med humle för att locka in bien i dem.

Till kvastar hade man förutom björkris även granris, kråkris, och ibland ljung, men det var inte så bra.

Om korna först gick på gräsbete, och sedan på klöver, fick mjölken klöversmak. Fick korna rovor, blev smaken på mjölken besk. - Om fåren åt "igelört" (tätört), fick de "mask" i levern. Man sade att fåren fick "igel". Om kreaturen betade vid albuskar ansåg man att de fick "rösjuka" (rödsot). (Man gav dem då sillake eller en sill.)

ACC. N:R M. 12868:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

Barnen brukade förr göra "tallabössor" och visselpipor av björk och lönn. "Griffeltunnor" för förvaring av griffeln gjordes så att man om våren, då träden savar tog grenar av en ung tall. De skars av ungefär 2 decimeter långa. Man gjorde en skåra och vred om så att barken lossnade. Hylsan försågs med en botten och en plugg. Då man gjorde "tallabössor" använde man en grövre gren och tog ut kärnan på samma sätt. Sedan gjordes en "laddestake" av trä, som var lagom grov till röret. Blånor användes till kulor och man virade blånor om "laddestaken" så det blev tätt. Det var luften, som sedan pressade ut blånkulorna, då man satte "tallabössan" mot bröstet och tryckte av.

=====